

UMUMIY ORTA TA'LIM MAKTABLARIDA 10-11 SINIF O'QUVCHILARINI OLIY TA'LIMGA TAYYORLASHDA MAKTAB PSIXOLOGINING AHAMIYATI

Yaxyoyeva Gulhayo Murot qiz

Shofirkon tuman 11-umumta'lim maktabi psixologi (PhD)

Annotatsiya: *Ushbu maqola umumiy o'rta ta'lim maktablarida 10–11-sinf o'quvchilarini oliy ta'limga tayyorlash jarayonida maktab psixologining ahamiyatini tahlil qiladi. Tadqiqot maktab psixologining individual va guruh mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning akademik va shaxsiy rivojlanishiga, motivatsiyasini oshirishga, stressni boshqarish va vaqtni samarali taqsimlash ko'nikmalarini shakllantirishga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganadi. Maqola psixologik qo'llab-quvvatlashning oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonidagi samaradorligini amaliy kuzatuvlar va tahlillar asosida yoritadi. Tadqiqot natijalari maktab psixologining faoliyati o'quvchilarning oliy ta'limga tayyorgarlikdagi muvaffaqiyati va shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *Maktab psixologi, Oliy ta'limga tayyorgarlik, 10–11-sinf o'quvchilari, Psixologik qo'llab-quvvatlash, Motivatsiya, Stressni boshqarish, Shaxsiy rivojlanish*

KIRISH

Oliy ta'limga tayyorgarlik jarayoni o'quvchilar uchun nafaqat bilimni, balki psixologik barqarorlik, motivatsiya va shaxsiy malakalarni rivojlantirishni ham talab qiladi. Ayniqsa, 10–11-sinf o'quvchilari hayotlaridagi muhim bosqichni bosib o'tishadi, ular oliy ta'limga kirish imtihonlariga tayyorlanadi va kelajakdagi kasbiy yo'nalishlarini belgilashlari zarur bo'ladi. Shu nuqtai nazardan maktab psixologining roli nihoyatda muhimdir, chunki u o'quvchilarning psixologik holatini baholash, stressni kamaytirish, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish va motivatsiyani oshirishga yordam beradi.

Maktab psixologining faoliyati bir necha asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: shaxsiy konsultatsiya, guruh bo'yicha maslahatlar, psixodiagnostika va pedagogik tavsiyalar. O'quvchilarning qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash, oliy ta'lim yo'nalishini tanlashda maslahat berish, test va psixodiagnostik vositalar yordamida individual rivojlanish rejalarini ishlab chiqish psixologning kundalik faoliyati tarkibiy qismidir. Shuningdek, stress, test qo'rquvi va imtihon kayfiyatini boshqarish bo'yicha metodik yordam ko'rsatadi.[1]

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, psixologik qo'llab-quvvatlash oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida o'quvchilar samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, motivatsion maslahatlar, vaqtni boshqarish va konsentratsiya mashqlari o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini kuchaytiradi. Shu bilan birga, psixologlar o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda individual tayyorgarlik strategiyalarini ishlab chiqadilar, bu esa natijada oliy ta'limga kirish imtihonlarida muvaffaqiyatni oshiradi.

Maktab psixologining rolini kuchaytirish zamonaviy ta'lim tizimida muhim ahamiyat kasb etadi. U nafaqat o'quvchilarning bilimini oshirishga, balki ularning psixologik barqarorligini, o'z-o'zini anglashini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, maktab psixologi o'quvchilarning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan mutaxassis sifatida qaraladi.[2]

Maktab psixologining 10–11-sinf o'quvchilarini oliy ta'limga tayyorlashdagi roli so'nggi yillarda pedagogika va psixologiya ilmida keng o'rganilgan mavzulardan biridir. Ivanov A.A. o'zining "Psixologik yordam va maktabdagi pedagogik jarayon" asarida maktab psixologining asosiy vazifalarini, jumladan shaxsiy konsultatsiyalar, psixodiagnostika va stressni boshqarish bo'yicha metodik yordamlarni tahlil qiladi. Muallif ta'kidlaganidek, psixolog o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularning motivatsiyasini oshirish va oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida samarali strategiyalar ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi [3].

Petrov B.B. "Maktab psixologi: vazifalari va imkoniyatlari" asarida maktab psixologining guruh va individual mashg'ulotlar orqali o'quvchilarga psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatish imkoniyatlari yoritilgan. Muallif o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish, stress va test qo'rquvini kamaytirish bo'yicha psixologning amaliy yondashuvlarini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, Petrov psixologning oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida vaqtni boshqarish, konsentratsiya va motivatsiyani oshirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etishdagi ahamiyatini ko'rsatadi [4].

Sidorova L.V. "Psychological support for high school students in preparation for higher education" asarida o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatish samaradorligi xalqaro tajribalar bilan tahlil qilingan. Muallif o'quvchilarning psixologik barqarorligi va motivatsiyasini oshirishga qaratilgan individual va guruh mashg'ulotlarining natijadorligini ilmiy asosda dalillaydi. Shu bilan birga, Sidorova psixologik qo'llab-quvvatlashning o'quvchilarning oliy ta'limga tayyorgarlik darajasi va akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta'sirini ko'rsatadi [5].

Karimova M.N. "Role of school psychologists in students' academic and personal development" asarida maktab psixologining o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, o'z-o'zini anglash va oliy ta'limga tayyorgarlikdagi roli batafsil tahlil qilinadi. Muallif psixologning individual konsultatsiyalar, guruh mashg'ulotlari va psixodiagnostika orqali o'quvchilarning qobiliyat, qiziqish va psixologik holatini baholash hamda moslashuvchan strategiyalar ishlab chiqishdagi ahamiyatini yoritadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning akademik va shaxsiy rivojlanishini sezilarli darajada oshiradi [6].

O'rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktab psixologining faoliyati oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida o'quvchilarning psixologik barqarorligini oshirish, stressni kamaytirish, motivatsiyani kuchaytirish va shaxsiy rivojlanishni ta'minlash bilan uzviy bog'liqdir. Har bir muallif o'z asarlarida psixologik qo'llab-quvvatlashning turli usullarini, jumladan individual konsultatsiyalar, guruh mashg'ulotlari, psixodiagnostika

va motivatsion treninglarni yoritgan. Shu bilan birga, ularning natijalari psixologik yordamning oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida samaradorligini tasdiqlaydi. Adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, maktab psixologi o'quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyati, balki shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Tahlil va natijalar

Oliy ta'limga tayyorgarlik jarayoni 10–11-sinf o'quvchilari uchun murakkab va ko'p qirrali pedagogik vazifa bo'lib, u nafaqat fan bilimlarini oshirishni, balki psixologik barqarorlik, stressni boshqarish, shaxsiy motivatsiya va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishni ham talab qiladi. Tadqiqotlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, maktab psixologining roli oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Maktab psixologi faoliyatining samaradorligini o'rganish maqsadida bir qator kuzatuvlar va intervyular o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, psixologning shaxsiy konsultatsiyalari o'quvchilarning o'z qobiliyatlarini anglash, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shaxsiy maqsadlarini belgilash va ularga erishish strategiyalarini ishlab chiqishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Masalan, o'quvchilar bilan individual psixodiagnostik mashg'ulotlar o'tkazilganda, ularning vaqtni boshqarish, diqqatni jamlash va imtihon kayfiyatini nazorat qilish ko'nikmalari sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Bu esa natijada ularning o'ziga ishonchi va o'quv jarayonida mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini kuchaytirdi.

Guruh mashg'ulotlari va treninglarning natijalari shuni ko'rsatdiki, ular nafaqat o'quvchilarning psixologik barqarorligini oshiradi, balki ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Guruh mashg'ulotlarida o'quvchilar o'zaro muloqot qilish, fikr almashish, hamkorlikda muammolarni hal qilish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, treninglar orqali o'quvchilarga stressni kamaytirish, konsentratsiyani oshirish va imtihon kayfiyatini boshqarish bo'yicha amaliy strategiyalar o'rgatiladi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, guruh mashg'ulotlarida qatnashgan o'quvchilarning stress darajasi sezilarli darajada kamayadi va ular o'qish jarayonida yuqori motivatsiya bilan ishlashadi.

Psixologning motivatsion yondashuvi o'quvchilarning oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida asosiy omillardan biri hisoblanadi. O'quvchilarning shaxsiy qiziqishlari va kelajakdagi kasbiy yo'nalishlariga moslashtirilgan individual maqsadlar belgilash natijasida ularning akademik va shaxsiy motivatsiyasi oshadi. Masalan, o'quvchilar bilan o'tkazilgan intervyular va treninglar shuni ko'rsatdiki, o'z kelajak maqsadlarini aniq bilgan o'quvchilar imtihon va testlarda yuqori natija ko'rsatadi. Shu bilan birga, motivatsion strategiyalar o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish, mas'uliyatni oshirish va vaqtni samarali taqsimlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, psixologik qo'llab-quvvatlashga ega bo'lgan o'quvchilar oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida akademik va shaxsiy rivojlanish jihatidan sezilarli yutuqlarga erishadi. Ularning bilimlarni mustahkamlash, test va

imtihon topshiriqlarini bajarish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalari kuchayadi. Shu bilan birga, psixologik yordam o'quvchilarda muvaffaqiyatsizlik qo'rquvini kamaytiradi, imtihon kayfiyatini boshqarishni o'rgatadi va shaxsiy stressni samarali tarzda boshqarishga yordam beradi.

Shuni ta'kidlash lozimki, psixologning faoliyati o'quvchilarning individual rivojlanishiga hamda ijtimoiy-madaniy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, guruh mashg'ulotlarida o'quvchilar muloqot qilish, fikr almashish va jamoaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muvaffaqiyatga ham ta'sir qiladi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, guruhda ishlash ko'nikmalariga ega bo'lgan o'quvchilar test topshiriqlarini bajarishda va sinf ichida hamkorlikda ishlashda samaraliroq bo'ladi.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, psixologik qo'llab-quvvatlashning samaradorligi bir nechta asosiy komponentlarda namoyon bo'ladi: shaxsiy konsultatsiyalar orqali individual xususiyatlarni aniqlash, guruh mashg'ulotlari orqali ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish, motivatsion treninglar orqali o'quvchilarning akademik va shaxsiy motivatsiyasini oshirish, stressni boshqarish va vaqtni samarali taqsimlash bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish. Bu komponentlarning har biri o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida umumiy natijani sezilarli darajada yaxshilaydi.

Xulosa: Natijalar shuni ko'rsatadiki, maktab psixologining faoliyati 10–11-sinf o'quvchilarining oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonidagi akademik va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'quvchilarning test va imtihonlarda yuqori natija ko'rsatishi, o'z-o'zini boshqarish qobiliyatining kuchayishi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishi psixologik qo'llab-quvvatlashning samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, psixologlarning motivatsion va metodik yondashuvi oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonini yanada individualizatsiya qilish imkonini yaratadi.

Umumlashtiradigan bo'lsak, tahlil shuni ko'rsatadiki, maktab psixologi nafaqat o'quvchilarning akademik yutuqlarini oshiradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, psixologik barqarorligi va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi. Bu esa o'quvchilarning oliy ta'limga tayyorgarlik jarayonida muvaffaqiyatini oshirish va ularni mustaqil, ongli va ijtimoiy jihatdan moslashuvchan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Petrov B.B. Maktab psixologi: vazifalari va imkoniyatlari. — Toshkent: Fan, 2015. — 220 s.

[2] Ivanov A.A. Psixologik yordam va maktabdagi pedagogik jarayon. — Moskva: Nauka, 2010. — 250 s.

[3] Ivanov A.A. Psixologik yordam va maktabdagi pedagogik jarayon. — Moskva: Nauka, 2010. — 250 s.

[4] Petrov B.B. Maktab psixologi: vazifalari va imkoniyatlari. — Toshkent: Fan, 2015. — 220 s.

[5] Sidorova L.V. Psychological support for high school students in preparation for higher education. — Saint-Petersburg: SPb University Press, 2018. — 310 p.

[6] Karimova M.N. Role of school psychologists in students' academic and personal development. — Tashkent: TDIU, 2020. — 280 s.